

012153

DIA

ATASÖZÜ

Rückert, F Editor: Bobzin, H
1001 alt-arabische Sprichwörter .-- Wiesbaden, 1988 :

Rückert, F. ; Bobzin, H.
1001 Alt-arabische Sprichwörter. Deutsch von Friedrich Rückert. Aus dem Nachlass ausgewählt,
hrsg. und eingeleitet von H. Bobzin .-- Harrassowitz, Wiesbaden, 1988 :

012153

DİA

ATASÖZÜ

Madde Yayınlandıktan Sonra Gelen Doküman

21.08.2017

Lunde, P. ; Wintle, J.

A dictionary of Arabic and Islamic proverbs .-- Routledge & Kegan Paul, London, 1984 :

BAZI YAZMA VE BASMA TÜRK ATASÖZÜ DERLEMELERİ

Âdem Ceyhan*

ÖZET

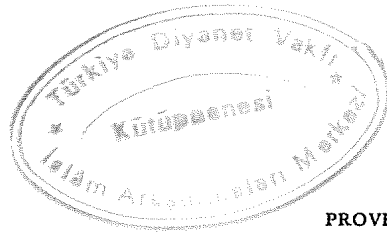
Bu yazıda derleyeni yahut derlenme zamanı bilinmeyen ve bilinen on sekiz Türk atasözü derlemesi hakkında bilgi verilmektedir. Çoğu Arap harfleriyle el yazması hâlinde bulunan bu metinlerden bir kısmı, daha önce çeşitli araştırmacılar tarafından tanıtılmış veya bütünüyle yeni harflere çevrilerek yayımlanmış; bir kısmı ise –tesbit edilebildiği kadarıyla- henüz bir tanıtım ve neşre konu olmamıştır. Makalede bilindiği söylenebilecek atasözü derlemeleri hakkında daha fazla ve sağlıklı bilgi verilmesi, iyice bilinmeyen atasözü mecmualarının ilim dünyasına tanıtılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Atasözü- deyim- mesel- emsâl- leksikografi.

SUNUŞ

2007 yılında *TALİD (Türkiye Literatür Araştırmaları Dergisi)* Eski Türk Edebiyatı Tarihi sayısı için, “Eski Türk Edebiyatı’nda Türk Atasözü Derlemeleri (15. Asırdan 19. Asır Başlarına Kadar Bir Tenkitli Bibliyografya Denemesi)” adlı bir makale hazırlamaya başlamış; ancak başka çalışma ve meşgalelerim yüzünden bu yazıyı tamamlayamadım. Maksadım, 2006’da yayımlanan *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri* adlı eserimde olduğu

* Prof. Dr., Celal Bayar Üniversitesi

Egyptian

[ka.ta.b i l.-ki.ta:b]

[ka.tab.t i l.-ki.ta:b]

[ʔis.m i l.-lu.ʔa:t]

Syrian

[ka.tab. li-k.ta:b]

[ka.ta.bit. li-k.ta:b]

[ʔis.m i l.-lu.ʔa:t]

Note that the prothetic vowel rule has been simplified in the dialects: the *a* of the definite article and the final short vowels *a*, *u*, *i* of *fuṣḥā* have all been replaced by *i*, the unmarked variant of the prothetic vowel.

In conclusion, while the dialects differ from *fuṣḥā* in their lack of final short vowels and from one another in the placement of the prothetic vowel, the result of the application of the prothesis rule is virtually the same in all varieties of the language, i.e. preventing the occurrence of impermissible syllable types, particularly syllables with CC onsets, and maximizing the occurrence of the three basic syllable types CV, CVC, and CV shared by all these varieties.

BIBLIOGRAPHICAL REFERENCES

PRIMARY SOURCES

Ibn Jinnī, *Luma'* = 'Abū l-Faṭḥ 'Uṣmān Ibn Jinnī, *Kitāb al-luma' fī n-naḥw*. Ed. Hadi M. Kechrida. Uppsala: Almqvist and Wiksell, 1976.

Sībawayhi, *Kitāb* = 'Abū Biṣr 'Amr ibn 'Uṣmān ibn Qanbar Sībawayhi, *al-Kitāb*. 4 vols. Ed. 'Abd as-Salām Muḥammad Hārūn. Cairo: Dār al-Qalam, 1966-1975.

Zamaxšārī, *Mufaṣṣal* = 'Abū l-Qāsim Maḥmūd ibn 'Umar az-Zamaxšārī, *al-Mufaṣṣal fī šinā'at al-ʔrāb*. Ed. Muḥammad Muḥammad 'Abd al-Maqṣūd and Ḥasan Muḥammad 'Abd al-Maqṣūd. Cairo: Dār al-Kitāb al-Miṣrī, 2001.

SECONDARY SOURCES

Badawi, El-Said, Michael Carter, and Adrian Gully. 2004. *Modern Written Arabic: A comprehensive grammar*. London and New York: Routledge.

Bateson, Mary Catherine. 1967. *Arabic language handbook*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics.

Cowell, Mark. 1964. *A reference grammar of Syrian Arabic*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.

Crystal, David. 1997. *A dictionary of linguistics and phonetics*. Oxford: Blackwell.

Erwin, Wallace. 1963. *A short reference grammar of Iraqi Arabic*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.

Holes, Clive. 1995. *Modern Arabic: Structures, functions and varieties*. London: Longman.

Talmoudi, Fathi. 1980. *The Arabic dialect of Susa (Tunisia)*. Goteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Trask, R.L. 2000. *The dictionary of historical and comparative linguistics*. Chicago: Fitzroy Dearborn.

Watson, Janet C.E. 2002. *The phonology and morphology of Arabic*. Oxford: Oxford University Press.

Wright, William. 1996. *A grammar of the Arabic language*. Repr. Beirut: Librairie du Liban.

MUNTHA A. YOUNES (Cornell University)

Ata-şöze (012153)

Proverb

1. GENERAL OBSERVATION

A proverb is a common, pithy, and succinct statement which has been current in a language for generations and which sums up daily experiences as brief 'words of wisdom'. As a Dutch proverb says, "Proverbs are the daughters of daily experience" (*Spreekwoorden zijn de dochters van de dagelijkse ondervinding*). This genre is usually associated with the folklore and ethos of a certain society, although parallel proverbs are found in remote cultures. The dynamics of the proverb stems from the fact that it is easy to memorize and apply to similar circumstances and carries more weight than a lengthy statement, thus indicating a high level of rhetoric and eloquence. Moreover, the popularity of proverbs can be attested by the large number of collections that originated from ancient Egypt, Mesopotamia, Persia, Palestine, Greece, and Rome as well as India, China, and the Far East at large. Suffice it to mention, as examples, the Biblical books of *Proverbs* and *Ecclesiastes*, which are ascribed to King Solomon, the apocryphal book of *Ecclesiasticus*, ascribed to Jesus, the son of Sirach, or Publilius Syrus' *Sententiae*. However, since European languages have many cognate terms (see Sec. 2.2, below), it is often difficult, if not impossible, to distinguish between these terms. In general, the Greek *gnōmē* and the Latin *sententia* refer to sayings ascribed to famous personalities, while the Greek *paroimía* and the Latin *proverbium* denote a popular saying current in the language.

DIA İlahi Javidi

A-Yücel

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	11666
Tasnif No. :	T810 BİRÜK

Ajaseri (245-254)

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

178 EYLÜL 1991

II. ULUSLARARASI TÜRK HALK EDEBİYATI SEMİNERİ

7-9 MAYIS 1985
ESKİŞEHİR

YUNUS EMRE
KÜLTÜR SANAT
VE TURİZM VAKFI
YAYINLARI
2

Atasözü (239-245)

18 EYLÜL 1991

MAKALE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DÜKÜMAN

DİA İsmi Harmanı
A-50cel

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	11667
Tasnif No. :	T810 EİR.U/3

III. ULUSLARARASI TÜRK HALK EDEBİYATI SEMİNERİ

7-9 MAYIS 1987

ESKİŞEHİR

YUNUS EMRE
KÜLTÜR SANAT
VE TURİZM VAKFI
YAYINLARI
3

05. EKİM 1991

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DÜYÜMAN

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	11665
Tashif No. :	T810 K12-11/1

Atasöz

(255-261)

I. ULUSLARARASI TÜRK HALK EDEBİYATI S E M İ N E R İ

7-9 MAYIS 1983

ESKİŞEHİR

YUNUS EMRE
KÜLTÜR SANAT
VE TURİZM VAKFI
YAYINLARI
1

Eskişehir-1987

0 1 TEMMUZ 1992

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

-Atarîü

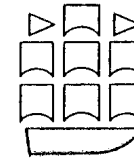

2819 24000
Tarih
Bünyal

Social Life Under the Abbasids

170-289 AH
786-902 AD

Muhammad Manazir Ahsan

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No :	2819
Tasnif No. :	356.3013 AH. 5

Longman London and New York
Librairie du Liban

göz önünde bulundurduğumuzda Batalyevsi gibi bir dil ve felsefe aliminin hicri beşinci asırda bile sema ve likaya vurgu yapması her şeyi kendi tarihi şartları içinde anlamamız gerektiğine dair önemli bir uyarıdır.

Sonuç

Hadislerden kaynaklanan ihtilaflar, zaman zaman alimlerin araştırmaya ihtiyaç duyduğu önemli bir husustur. Tarih içinde İbn Teymiye, Şah Veliyyullah, Senusi gibi alimler bu konuda ciddi tespitler yapmışlardır. Zira ihtilafları bilmeyenin yeni bir şey üretmesi pek mümkün olmayan bir durumdur. İhtilafları bilmek hangi zemin üzerinde durduğunuzu göstermesi açısından da önemlidir. İbn Teymiye ve diğer alimler özellikle müctehidlerin hükümleri ile sahih hadislerin çelişmesi durumunu dikkate alarak bu farklılığın nasıl giderebileceği üzerinde durmuşlardır.

Bu çalışmada bahis konusu ettiğimiz Batalyevsi'nin ise hem dil ve felsefe alimi olması hem de ihtilafları erken bir devirde ele alması yönüyle dikkat çekmektedir. Batalyevsi, *el-İnsâf* adlı eserinde sadece hadislerle ilgili problemleri ele almamış, Kur'an'ın anlaşılmasıyla ilgili dil ağırlıklı konular üzerinde de durmuştur. Bununla birlikte rivayetten kaynaklanan ihtilafları da ele almış, onları sistematik olarak tasnif etmiş ve örneklemiştir. Rivayetten kaynaklanan ihtilafları illet olarak adlandırması, hem sened hem de metinde görülen hatalara nasıl baktığını da ortaya koymaktadır. Belki de bu eserde Batalyevsi'yi ihtilafları inceleyen diğer alimlerden ayıran en dikkate değer yönü, hadislerden kaynaklanan problemleri onların müctehidlerin hükümleriyle çelişmesi çerçevesinde değil, rivayetin doğasından kaynaklanan ihtilaflar çerçevesinde ele almasıdır. Bu bakış açısı onun rivayetlerin doğasından kaynaklanan ihtilafları daha kapsamlı bir şekilde görmesini sağlamıştır.

Şu hususu belirtmek gerekir ki Batalyevsi, hadislerden kaynaklanan tüm ihtilafları olmasa da onların önemli bir kısmını tespit etmiştir. Batalyevsi'nin ele aldığı ihtilaflar ve illetlerin bazıları rivayet asrıyla alakalı olup bazıları da her dönemle ilgilidir. Bu anlamda bazı illetlerin güncelliğini muhafaza ettiği vurgulanmalıdır. Özellikle ravilerin vurûd sebebi zikretmemeleri, manayla rivayet etmeleri, metinlerden bazı lafızları düşürmeleri, eksik nakletmeleri güncelliğini koruyan önemli hususlar olarak göze çarpmaktadır.

Atasöz (012153)
Mesele (0131074)

YAZI YAYIMLANDIRAN
SAĞ GÖZLE DOKÜMAN

25 NİSAN 2010

ARAP DİLİNDE MESELLER (ATASÖZLERİ) [PROVERBS IN ARABIC LANGUAGE]

Tacettin UZUN*

ABSTRACT

Arabs, like any nation, have a lot of proverbs.

Proverbs produced by nations are like mirrors reflecting their customs, traditions and moral values. They are expressions of experience of life; they do not appear at random.

Because of their important place in Arabic culture and language, the proverbs began to be collected since the reign of Ummayed and many books gathering them have been composed.

Arabic proverbs have some characters in terms of language and literature. For example, they remain unchanged and can be against linguistic rules. They can be reported in different words with particular reasons. They even can be given as an example for some words or expression. At the same time poems have played an important role in development of proverbs.

Many books have been written on proverbs, but only a few of them have survived until today.

Her millette olduğu gibi, Arapların da pek çok meseli vardır.

Milletlerin bıraktıkları meseller, onların âdet, gelenek ve ahlâklarını yansıtan ayna gibidir. Meseller hayattan elde edilmiş tecrübelerin ifadesidir. Çünkü onlar tesadüf eseri ortaya çıkmazlar.

İbn 'Abdirabbih'in (Öl.328/940) ifadesiyle: "Meseller sözün nakışı, lafzın özü ve manaların süsü, Arapların ve Arap olmayanların tercih ettiği, her zaman ve her dilde yer alan sözlerdir. Onlar şiiirden daha kalıcı.

ATASÖZLERİNDE ANLAM KAYMALARI, ZAMANA BAĞLI ANLAM VE COĞRAFİ MEKÂN KAYIPLARI

The Meaning Change in Proverbs and the Meaning Depended On the Era and the Loose of Geographical Place

Changements et pertes de signification liés au temps et à l'espace géographique de proverbes

Doç. Dr. Osman Kemal KAYRA*

ÖZET

Atasözleri, bir milletin millî karakterini, yaşayış ve düşüncü tarzını özetleyen kâhplardır. Coğrafya, zaman, töreler ve sosyal özellikler bu kâhplara yerleştirilmiştir. Bunlarda, destan, kahramanlık, acılar, ironiler, yaşanan her şey kısacası bir millet için her şey bulunur.

Atasözlerinde zamana ve coğrafyaya bağlı olarak, anlam kaymaları, coğrafi mekân kayıpları, anlam kayıpları ve yorum değişimleri olmuştur. Ama yine de onlar kısa hüküm vermede, maziyle barışmada, geleceği hazırlamada vazgeçilmez dayanaklardır.

Anahtar Kelimeler

Atasözleri, Sosyal Değişmeler, Millî Duyuş ve Düşüncü, Anlam Kayıpları ve Anlam Kaymaları.

ABSTRACT

Proverbs are the nations which summarises the national character life and thinking ways of a nation. Geography, time, customs and social changes are situated in the nations. In there it is possible to find epics, griefs, ironies which are necessary for a nation as well.

In proverbs sometimes with the influence of time and geography, meanings, geographical places, comments may be changes, lost or slides. However, they are indisputable things to give short decision and have peace with past.

Key Words

Proverbs, Social Changes, National Thinking and Feeling, Loosing and Sliding Meaning.

Dil sürekli bir değişiklik içindedir; çünkü bu onun yapısında vardır. Dil, kelimeler içindeki anlamı yüzyıllarca korurken, bu koruduğu anlamı yeni bir kelimeye aktarmada da son derece titizdir. Dil tabii şuuru içinde bu aktarımı eksiksiz yapar.

Zaman, değişimin alt yapısını hazırlayan aslı faktördür. Kelimelerin ifade ettiği mânâlardaki sırrı ifşa eden veya saklayan da zamandır. Zaman bazen bir kelimayı kâhpl olarak aynen saklasa bile, anlamında bazı değişimler meydana

na getirebilir. Başka bir yönüyle dil bazı kelimelerle tam bir uyum içinde bulunurken, bazı kelimelerde de uyarlama yaparak onlara yeni kimlikler verebilir. Tabii bu arada temel kelimeler yüzyıllarca değişmeden yaşarlar. Fakat yine bu kelimelerin ortak kullanımları veya ortak yapılanmaları değişebilir. Biz bu değişim sürecinde dilin en çok kullanılan cephesini, yani atasözlerini inceleyeceğiz.

Atasözleri, bir milletin yüzyıllara şıgan tecrübelerinin, acılarının, sevinç-

lerinin, duygu ve düşüncelerinin en vezir ifadesi, özeti, sembolü, bileşkesidir; duygu etiketidir. Atasözlerinde bilimsellik (sosyoloji, ekonomi, tıp, tarih...) adına bir çok şey bulabiliriz. Bu bilimsellik halk muhayyilesi pratiğinin en güzel sehli mümteni örneklerini teşkil eder.

Atasözleri belgesel mirasın önsözleri gibidir. Almanlar "Bir milletin değerini atasözleriyle ölçün" derler. Millet-değer meselesinde bir sürü kıstas olabilir, ama atasözleri çok daha objektif, çok daha belirgindir.

Genelde kullanılmayan şey eskimez ve değişmez. Kullanım ise sürekliliği ve değişkenliği gerektirir. Dil zaten pratiği olan bir varlıktır. Değişim ve gelişim dilin özünde vardır. Bu dil değişkenliğinde sabit gibi duran, yüzyıllardır kalıbını koruyabilen atasözleri ve deyimler de birtakım değişimlere uğramışlardır.

Atasözleri ve deyimler klişe sözlerdir. Söylenişlerinde şiirsellik vardır. Çoğu kafiyeli ve belli ses düzenindedirler. Bu da onların yüzyıllar boyu unutulmadan veya çok az değişimlerle aktarılmasını sağlamıştır. Onların dilleri telgraf dili gibi olup kısa ve kâhplar hüviyetindedirler. Fakat bu kısa kâhplar içinde çok derin anlamlar barındırırlar. kimileri net ve anlaşılır durumda olmalarına rağmen kimileri de yoruma muhtaçtırlar.

Biz bu çalışmamızda kelime değişkenliğinin etimolojik olgusuyla birlikte, yine kelimelerdeki sosyal ve coğrafi boyuttaki değişkenliklerini de inceleyeceğiz.

A. Anlam Değişmesi Veya Anlam Kayması

Kelimeler anlam değişmelerine zamanın tabii tesiriyle uğrarken, değişen dünya düzeni, sosyal akışkanlık bu değişmeyi hızlandırır.

Anlam değişimleri genellikle bir

kaç yüzyıla varırken, köklü inkılapların da bu değişimleri hızlandırdığını unutmamak lazımdır. Meselâ efendi sözü Cumhuriyetten evvel yönetim sınıfı veya ulema için kullanılan bir saygınlık unvanı idi. Halbuki bugün aynı kelime az öğrenim görmüş veya hiç öğrenim görmemiş insanlar için kullanılmaktadır. (Aksan, 1990: 219)

Şimdi bu değişimleri ağırlıklı olarak atasözlerinde göstermeye çalışalım.

Abdala kar yağıyor demişler, titremeye hazırım demiş.

abdāl özel is. tar. Safevîler devrinde İran'da yaşayan Türk oymaklarından biridir. 2. Anadolu'da yaşayan birtakım oymaklara verilen ad. Geygel Abdalları.

Aptala malûm olur. Bu söz bir şeyin olacağını sezen kimseler için şaka yollu söylenir. (Türkçe S., 1988:2)

abdāl-ebdāl is. Ar. 1. Dünya ile ilişkisini kesip Tanrı'ya bağlanmış olan derişi. (Evliyadan 70 kişilik bir cemaat veya zümreye verilmiş bir addır. Efganistan'da bir Türk topluluğunun, Anadolu'da göçebe bir halkın adıdır. Aşırı Alevî olup Kendilerine "Seyyid Gazi Yetimleri" Büyüklerine de "dede" derlerdi) (Devellioğlu 1986:3)

Atasözünde anılan *abdāl*, miskin kimsesiz, fakir anlamlarında kullanılmıştır.

Abdāl düğünden, çocuk oyunundan usanmaz.

Bu atasözündeki *abdāl* yukarıdaki anlamından farklı bir kullanım içindedir. Anadolu'da bazı bölgelerde (Konya-Kulu) ve civarında düğünlerde davul zurna çalanlar da *abdāl* (aptal) denir.

Abdāl tekkede, hacı Mekke'de bulunur.

Belki de kelime anlamına en yakın şekliyle bu sözde kullanılmış *abdāl*.

Adam adamdır olmasa da pulu, eşek eşektir olmasa da çulu.

* KTÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

divers épisodes arides qu'a connus la région, est plus ancien. Il a débuté au Néolithique moyen, quand des cultures aux origines diverses occupaient des aires voisines. À l'inverse, des groupes humains sont remontés parfois très au nord lorsque les précipitations le permettaient (Maley & Vernet 2013).

C'est ainsi qu'à la fin du Néolithique, le paysage humain de la Mauritanie montre une imbrication de populations variées, pratiquant une économie nomade de chasseurs et d'éleveurs, avec quelques zones où la sédentarité est plus forte et où l'agriculture peut être présente (vallées de plateaux, oasis, culture de Tichitt et, au sud, sur les fleuves Sénégal et Niger et leurs affluents). Les Berbères ont atteint le Sahel, des ancêtres des ethnies soudanaises ont vécu dans l'Adrar, voire dans le Zemmour. Bien que l'archéologie n'apporte encore que peu d'éléments concrets, ce sont ces Berbères qui apparaîtront dans l'histoire, d'abord sans doute avec les mystérieux Bafur, puis avec les tribus Sanhadja décrites par les géographes arabes.

☞ aussi « Mauritanie » (M31), *EB* XXXI, 2010 (A.-W. Ould Cheikh & C. Taine-Cheikh).

BIBLIOGRAPHIE

- BATHILY M.S., OULD KHATTAR Md, VERNET R., 1998 – *Les sites néolithiques de Khatt Lemaïteg (Amatlich) en Mauritanie occidentale*, Nouakchott, CRLAA, 233 p.
- BONTE P., 2008 – *L'émirat de l'Adrar mauritanien. Harim, compétition et protection dans une société tribale saharienne*, Paris, Karthala, 576 p.
- CAMPS G., 1986 – « Funerary monuments with chapels from the northern Africa », *The African Archaeological Review*, 4, p. 161-164
- CAMPS G., 1999 – « Gudâla/Guezula », *EB*, 21, Aix-en-Provence, Édisud, p. 3223-3224.
- CHAPELLE J., MONOD TH., 1937 – « Note sur la grande sépulture d'El Mreïti », *BCEHSAOF*, t. 20, n°4, p. 507-521.
- DAVEAU S., 1970 – « Itinéraire de Tamadalt à Awdaghast selon al Bakri », *Tegdaoust I. Recherches sur Awdaghast*, D. et S. ROBERT, J. DEVISSE eds., Paris, Arts et Métiers Graphiques, p. 33-37.
- DESANGES J., 1998 – « Gétules », *EB*, 20, Aix-en-Provence, Édisud, p. 3063-3065.
- DEVISSE J., 1982 – « L'apport de l'archéologie à l'histoire de l'Afrique occidentale, entre le Ve et le XIIe siècle », *CRAIBL*, janv.-mars, P. 156-176.
- LEWICKI T., 1990 – « Le rôle du Sahara et des Sahariens dans les relations entre le Nord et le Sud », *Histoire Générale de l'Afrique*, t. III : *L'Afrique du VIIe au XIe siècles*, Paris, UNESCO, p. 303-339.
- MALEY J., VERNET R., 2013 – « Peuples et évolution climatique en Afrique nord-tropicale, de la fin du Néolithique à l'aube de l'époque moderne », *Afriques* [en ligne], 04 | 2013. URL : <http://afriques.revues.org/>
- MAUNY R., 1961 – *Tableau géographique de l'Ouest africain au Moyen Age*, Dakar, IFAN, 588 p.
- OULD CHEIKH A.-W., 1985 – *Nomadisme, islam et pouvoir politique dans la société maure*, Paris, Université Paris V.

OULD CHEIKH A.W., 2008 – « Préface », à C Taine-Cheikh, *Dictionnaire zenaga-français*, Köln, Rüdiger Köppe, p. XII-XXXIII.

OULD MOHAMED BABA E., 2005 – *L'histoire du sud-ouest saharien à travers l'étude onomastique : du Sahara Sanhadja au Trab al-Bidan*, Thèse, Université Aix-Marseille I, 304 p.

PETIT-MAIRE et al., 1979 – *Le Sahara atlantique à l'Holocène. Peuplement et écologie*, Alger, (Mém. CRAPE : 28), 302 p.

ROBERT-MALEIX D., 1986 – « Nouveaux sites médiévaux mauritaniens : un aperçu sur les régions septentrionales du Bilad es Sudan », *Actes du IVe colloque euro-africain sur l'histoire du Sahara et des relations transsahariennes entre le Maghreb et l'ouest africain du Moyen-Age à la fin de l'époque coloniale*. Erfud (Maroc), oct. 1985 – Bergame (Italie), 1986, p. 46-58.

VERNET R., 1996a – « Le site rupestre d'El Rhallaouiya (Adrar de Mauritanie) », *Beiträge zur Allgemeinen und Vergleichenden Archäologie*, Bd. 16, Mainz, p. 109-137.

VERNET R., 1996b – « Un exemple de corrélation entre char et métal dans l'art rupestre mauritanien », *Préhistoire de l'Afrique de l'Ouest*, Paris, Sepia, p. 69-73.

VERNET R., 2012 – « Le Chalcolithique de Mauritanie (3000-2500 cal B.P.). État de la question » *Sahara*, 23, p. 7-18.

Atasrô (012153)

Robert VERNET

P74. PROVERBE BERBÈRE

- Dans cette notice, on essaiera de répondre à deux questions principales :
- Quel est l'état des lieux de la recherche berbérissante dans le domaine parémiologique ? On s'intéressera aux recueils publiés et à leurs caractéristiques ainsi qu'aux études, aux apports de celles-ci et à leurs méthodes.
 - Peut-on caractériser le proverbe berbère comme genre littéraire, c'est-à-dire comme un usage esthétique du langage ? On s'intéressera à trois aspects négligés : la rhétorique, la structure rythmique et la relation de la forme de l'expression avec celle de la sémantique.

LES ETUDES PARÉMIOLOGIQUES BERBÈRES

Quand on considère la bibliographie berbérissante sur le proverbe, on est frappé par sa pauvreté et ce quel que soit le point de vue adopté. Elle l'est quantitativement et qualitativement.

Les recueils de proverbes

Préliminaires

Quantitativement la situation concerne à la fois les recueils et les études. Comparés au conte et à la poésie, par exemple, ces derniers se taillent la part du lion. Deux chiffres suffiront : 25 recueils publiés dont la plupart

-
- 1 HATİCE KALAÇA, Türk atasözleriyle değerler eğitimi, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2013
-
- 2 HÜSEYİN DURU, Atasözleri ve deyimlerin yabancılara öğretilmesi, Fatih Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009
-
- 3 MEHMET ÇEVİK, Basın dilinde atasözleri ve deyimler, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2006
-
- 4 MEHMET DOĞAN, Atasözlerimizde dini motifler, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1996
-
- 5 MEHMET EMİN TUĞLUK, Atasözlerinin sınıflandırılması ve yapısal özellikleri, Dicle Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2012
-
- 6 MUHAMMED ÇİTGEZ, 19. yüzyıl Kars âşıklarında deyim ve atasözleri, Kafkas Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010
-
- 7 PINAR MUMCU, Türkmen atasözlerinde ad aktarmaları ve deyim aktarmaları, İnönü Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2008
-
- 8 SEVİLAY BULUT, Atasözlerinin değerler eğitimindeki yeri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2011
-
- 9 YUSUF ÜNAL, Kur'ân-ı Kerim'in Türk atasözlerine tesiri (inanç esasları bağlamında), Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2011

43. Oğuzoğlu, Yusuf, "Osmanlı Döneminde Bursa", *Bursa Defteri Üç Aylık Kent Kültürü ve Düşün Dergisi*, S. 3 (Eylül-Ekim-Kasım 1999), s. 9-28.
44. Öcalan, Hasan Basri, *Bursa'da Tasavvuf Kültürü (XVII. Yüzyıl)*, Bursa 2000.
45. Öcalan, Hasan Basri, "XVII. Asırdan Günümüze Bursa Dervişleri", *Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü*, Bursa 2002, s. 158-175.
46. Özcan, Abdülkadir, "Kılıç Alayı", *TDVİA.*, C. XXV, Ankara 2002, s. 408-410.
47. Schiltberger, Johannes, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, Çev. T. Akpınar, İstanbul 1995.
48. Semerci, M. Ozan, *İzmir'in Hazireleri Hazireler; Hazinelerimizdir*, İzmir 2004.
49. Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî, *Solak-zâde Tarihi*, C. I, Haz. V. Çabuk, Ankara 1989.
50. Tanman, M. Baha, "Emîr Sultan Külliyesi", *TDVİA.*, C. XI, İstanbul 1995, s. 148-151.
51. Taş, Hülya, *Bursa Folkloru Bursa İli Gelenek ve Görenekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Bursa 2002.
52. Telci, C.- Gökçe, T.- Günay, V., "Bursa Şehir Mezarlıklarında Bulunan Mevlevî Mezar Taşları", *Birinci Uluslar arası Mevlânâ Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri (19-21 Aralık 2001 Manisa Mevlevîhânesi)*, Haz. E. Küey, Manisa 2002, s. 113-135.
53. Turyan, Hasan, *Hazret-i Emîr Sultan ve Zeyniler Hazîresi*, Bursa ty.
54. Ülker, N.-Günay, V., *Bursa Halk Kültürü Unsurlarından Mezar Kitabeleri I: Emir Sultan Câmîi Hazîresi*, *Bursa Halk Kültürü I. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu (4-6 Nisan 2002) Bildiri Kitabı*, C. I, Haz. Y. Oğuzoğlu-K. Üstünoğlu, Bursa 2002, s. 315-342.
55. Yusuf bin Abdullah, *Bizans Söylenceleriyle Osmanlı Tarihi (Târîh-i âl-i Osmân)*, Haz. E. Sevinçli, İzmir 1997.

B. İnternet Sayfaları

- <http://www.arkitera.com/v1/haberler72005/03/17/emirsultan.htm>
<http://www.bizim-mig.com.tr/arsiv/54/54-22b.asp>
<http://www.bursa-bld.gov.tr/proje/proje.asp?projegrupID=2&projeID=13>
<http://www.hbektas.gazi.edu.tr/04abdulkerimoglu.htm>
http://www.balikesir.gov.tr/kultur_atasozleri.html
http://www20.uludag.edu.tr/~maliyeklb/bursa_gecmisten_gelecege.html
http://www.sanatgunesi.com/bir_cift_soz_kendi.htm

ISAM 145426

TÜRK ATASÖZLERİNİN ESTETİĞİ

Recep DUYNAMAZ*

Anahtar kelimeler: Estetik süje, Türk atasözleri.

Atasözleri, her milletin dil ve edebiyatının yaşayan en canlı unsurudur. Onlar, bir yandan anlattıkları bilgi ve düşüncelerin doğru, bir yandan dilbilgisi bakımından kısa, duru ve özlü cümleler olmaları gibi sebeplerle kolayca hatırlanmakta ve her düzeydeki anlatıma bir canlılık kazandırmaktadırlar. Bunların yanında atasözleri, ait oldukları milletin insan, hayat, dünya ve Tanrı'ya dair inanış ve düşüncelerini de ortaya koyan cümlelerdir. Atasözleri, atalarımızın yüzyıllar boyunca devam eden gözlem, deneme ve yanılmalarının sonunda ulaştıkları düşüncelerin birer döviz ve formül haline getirilmiş şekilleridir. Onlar, atalarımızın insan, aile, toplum, Tanrı ve daha başka birçok konuya dair gözlem, deneme ve yanılmalarına dayalı görüşlerini özetlerken, biz sonraki nesillere de doğrulukla kılavuzluk eden, okuyan veya dinleyenlerin hayat yollarını aydınlatan birer ışıktır.

Türk Atasözlerine Tematik Bir Yaklaşım

Türk atasözlerinin kökleri, edebiyat tarihimizin derinliklerine kadar uzanır. Edebiyat tarihimizin, başlangıcı henüz belirlenemeyen sözlü edebiyat dönemi, yüzyıllarca devam ettikten sonra sekizinci yüzyıla gelindiğinde sözlü edebiyatın yanında, *Orhun Abideleri* (VIII. yy), *Kutadgu Bilig* (XI. yy.), *Divan-ı Lügati 't-Türk* (XI. yy.) ve daha başka birçok dil ve edebiyat yadigarıyla yazılı edebiyat geleneğimiz de başlamıştır. Atasözleri, sav adıyla ilk kez *Orhun Abideleri*'nde karşımıza çıkmaya başlamıştır¹. Türklerin bir bölümünün onuncu yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan Anadolu'ya göçtükleri

* Doç. Dr.; Trakya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Ahmet Caferoğlu, "Orhon Abidelerinde Atalarsözü", *Halkbilgisi Haberleri*, sayı: 3, İstanbul 1930; Ferit Birtek, "En Eski Türk Savları" (*Divan-ı Lügati 't- Türk'ten Derlemeler*) 1, Aliiattin Kırıl Basımevi, Ankara 1944, 122 s.

Durûb-ı Emsâl-i Türkiyye: Atalar Sözü

Tekezâde Mehmet Said, *Durûb-ı Emsâl-i Türkiyye*
(*Atalar Sözü*), 1895, Kasbar Matbaası, 384 sayfa.

Dr. Müberra GÜRGENDERELİ

Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Atasözlerinin başlangıcı ilk yazılı edebiyat türün-
lerimiz sayılan Göktürk Kitabeleri'ne kadar da-
yanmaktadır. Sav, mesel, darb-ı mesel, durûb-ı em-
sâl diye adlandırılan bu sözler, Tanzimat'tan sonra
atasözleri, atalarsözü gibi ifadelerle de anılmaya başla-
mıştır. Deyimler ise çeşitli söz sanatları kullanılarak
birkaç kelime ya da kısa bir cümle ile bir meramı an-
latan, bir olayı tasvir eden sözlerdir. Bunlar da daha
önceleri tabir ve istilâh olarak adlandırılıyordu.

Divan' edebiyatımız, atasözleri, kelâm-ı kibar
denilen seçilmiş sözler, deyimler, "hikemiyyât" adı al-
tında toplanılabilecek nitelikte eserler ve öğütler ba-
kımından çok zengin bir hazine, bir kaynaktır. Di-
van şiirinin hemen hemen bütün nazım şekillerinde
kullanılan atasözleri ve deyimler, XV.yy.dan sonra
müstakil atasözleri kitaplarında bir araya toplanmış-
tır. Osmanlı döneminde hazırlanmış olan, atasözü ve
deyim ihtiva eden manzum örneklerin bulunduğu bu
eserler ve beyit sayıları şöyledir: Pendnâme-i Güvâ-
hî" (450 beyit), Manzum ve Musavver Durûb-ı Em-
sâl" (289 beyit), Manzûme-i Durûb-ı Emsâl" (616
mısra), Darb-ı Meseller ve Uygun Beyitler" (490 be-
yit), Durûb-ı Emsâl" (2110 beyit), Armağan" (5106
beyit), Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye" (838 beyit),
Durûb-ı Emsâl-i Türkiyye yahud Atalarsözü (64 mıs-
ra, 195 beyit).

Yazımızda; bu eserler içinde bu güne kadar
üzerinde hiçbir çalışma yapılmayan Tekezâde Meh-
med Said'e (1848-1921) ait "Durûb-ı Emsâl-i Tür-
kiyye yahud Atalarsözü" adlı eseri bütün özelliklerle

riyle inceleyip yukarıda anılan 7 eser içerisinde hem
yazıldığı dönem hem de şekil ve muhteva özellikleri
bakımından bu esere en yakın eser olan Durûb-ı Em-
sâl-i Osmâniyye ile mukayesesi yapacağız.

1311(1895) tarihinde Kasbar Matbaası'nda ba-
sılan Durûb-ı Emsâl-i Türkiyye 384 sayfalık bir eser-
dir. Ebuzziyâ Tevfik'in ilaveleriyle 510 sayfa olan
Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye'den hacimce daha kü-
çüktür. İhtiva ettiği atasözleri ve deyimlerin sayısı
bakımından ise 5742 atasözü ve deyimle, 4004 ata-
sözü ve deyim bulunduran Durûb-ı Emsâl-i Osmâ-
niyye'den daha zengindir. Ancak örnek mısra ve be-
yit sayıları göz önüne alınırsa Durûb-ı Emsâl-i Os-
mâniyye, Atalarsözünün 4 katı fazla örnek ihtiva et-
mektedir.

Yazar eserinin başına Şinâsî'ye ait "*Durûb-ı
Emsâl ki hikmet-ül 'avâmdır. Lisânından sâdır oldu-
ğu bir milletin mâhiyyet-i efkârına delâlet eder*" söz-
lerini aynen alıp bu eseri Şinâsî'nin takipçisi ola-
rak hazırladığını ima etmiştir. 16 Mart 1308
(1892)tarihli "*İfâde-i Mahsûsa*" başlığı altında ise
"*Yek nazarda hâiz-i ehemmiyet görülmeyen şu risâ-
lenin hâvâ olduğu durûb-ı emsâlden her biri ahlâk-ı
beşeriyye ve fezâil-i tabiiyye nokta-i nazarından ba-
kılır ise birer düstur-ı ibrettir. Bu mülâhaza, hemcin-
sinden bazıların ve belki de birçoğunun hâdim-i is-
tifâdesi olacağına dâir muharrir-i âcize bir itminân
vermektedir.*" sözleriyle eseri hakkındaki görüşlerini
belirtir.

Eserin kapak sayfasına "5742 emsâli hâvidir"
kayıd düşülmesine rağmen, karışık halde bulunan
atasözü ve deyimler tek tek numaralandırılmamıştır.
Osmanlı alfabesi sırasına göre yazılan atasözleri ve
deyimlerin baş harflerine göre sayfalarla dağılımı
şöyledir:

" elif: 5-70, be: 71-95, pe: 96-98, te: 99-101, cim:
101-106, çe: 107-114, ha: 115-120, hr: 121-125, dal:
126-147, zel: 148-148, re: 150-152, ze: 153-157,
sin: 158-168, şin: 169-172, sad: 173-186, dad: 187-
188, tı: 189-202, zı: 203-204, ayın: 205-222, gayın:
223-228, fe: 229-238, kaf: 239-263, kef: 264-300,
lam: 301-304, mim: 305-323, nun: 324-335, vav:
336-341, he: 342-359, ye: 360-384."

Tekezâde, eserinde Şinâsî'nin yazma sistemini
esas almış gibi görünse de iki eser arasında bazı fark-
lılıklar göze çarpmaktadır. Şinâsî, Durûb-ı Emsâl-i
Osmâniyye'de önce atasözü ve deyim yazmış, aynı
numara altında o atasözü veya deyim geçtiği beyit
ve mısraları örnek göstermiştir. Örneğin: "Yavaş atın
tekmesi yavuz olur." (3861) atasözünün altına ör-
nek olarak Ziyâ Paşa'nın terki-bendinden,

Allâha sığın şahs-ı halîmin gazâbından

Zirâ yumuşak huylu atın çiftesi pekdir

beyti verilmiştir. Örneği bulunmayan atasözü ve de-
yimler ise alt alta sıralanmıştır. Tekezâde'nin eserin-
de ise atasözleri ve deyimler alt alta sıralanmış, yeri
geldikçe o harfle başlayan mısra ve beyitler atasözü
ve deyim gibi verilmiştir.

Altun ateşte, insan mihnette tecrübe olunur.
(s.34) ¹⁰

*"Altun ile mîzânda bir gelse dahi seng
Sıkletde bir olmak ile kıymetde bir olmaz."
(İbn-i Kemâl)' (s.34)*

Altunu sarrafâ cevheri kuyuncuya sor. (s.34)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi beyit ve
mısralar da atasözü ve deyim gibi algılanmış ve alfa-
betik sıralamaya katılmıştır. Eserde sadece sekiz ata-
sözü ve deyim altına mısra ve beyit örneği veril-
miştir. Bu atasözleri ve deyimler şunlardır:

Su bulunmayan yerde teyemmüm câizdir. (s.181)

"Su bulunmazsa zarûretde teyemmüm câ'iz."
(Gubârî) (s.181) ¹¹

Sorma kişinin aslını 'izzetinden bellidir.
(s.182)

"Sorma kişinin aslını 'izzetinden bellidir

Ağzı eğri gözü şaşı ensesinden bellidir" (s.182)
(DEO.176) ¹²

Taş dikti. (s.190)

"Taş dikdim menzil-i nazma dü pâ-y-i hâmeden

Nâvek-i idrâkimin işte ayak şahidleri" (Vâsîf)
(s.190) (DEO.2381) ¹³

Tuzlu oturdu. (s.200)

"Tuzlu oturur sonra sakın kıyma kebâba

Ey rind-i mey-âşâm biraz hakk-ı nemek tut"
(Sünbülzâde Vehbî) (s.200), (DEO.2487)

Arif olan mektubu ardından okur. (s.206)

"Ârif olan begin ardından okur mektûbu."
(Sâbit) (s.206) (DEO.2510) ¹⁴

İşret insanın mihekidir. (s.216) ¹⁵

"İşret güher-i âdemi temyîze mihekidir." (s.216)

Kişî yorganına göre ayağını uzatmalıdır.
(s.275)

"Kişî yorgana göre uzatmak lâzım ayağın

Belf dest-i buhalâ geh uzanır geh kısalmr"
(s.275) ¹⁶

Geç geçenden. (s.291)

"Geçdiği çün benesinden geçdi vakt-i hüsn-i yâr

Geç geçenden sen dahî ey âşık-ı bf-çâre var"
(Sâmî) (s.291) (DEO.3216)

Durûb-ı Emsâl-i Türkiyye'nin bir özelliği de
aynı atasözünün geçtiği başka sayfalarla işaretlerle
yapılan göndermelerdir.

Acı acıyı bastırır. (s.11) _ (süffî)

Süffiyî sâkî-yi bezm etmededir cânâ safâ

Bastırır derler acı acıyı meşhûr mesel (Hâtem) (s.183)

Kerâmeti kendinden bilivermiş. (s.269) _ (şeyhin)

Şeyhin kerâmeti kendinden menkul. (s.182) _ (sine-i)

Sîne-i dervîşe verip mey hurûş

Başladı olmağa kerâmet-fürûş

Lîk edip Ahmed Ağa i'tikâd

Dedi n'ola eyleyelim inkayâd (Nâbî) (s.168)

Numan Yazıcı: 1943 yılında Ağrı-Eleşkirt'te doğdu. Çorum'da merhum Server Ahıskalı hocadan Arapça dersleri alırken, hocasının teşviki ile, ilkokulu dışarıdan bitirerek Çorum İmam-Hatip Lisesi'ne kaydoldu. 1967'de bu okuldan, 1971'de de Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldu. Erzurum İmam-Hatip Lisesi'nde üç yıl meslek dersleri öğretmenliği yaptıktan sonra tayin edildiği Adapazarı İmam-Hatip Lisesi'nde idarecilik ve öğretmenlik yaptı.

Milli Eğitim Bakanlığı bursu ile Mısır ve Tunus'ta Arap Dili ve Belağatı, Suriye'de Meseller/Atasözleri ile ilgili araştırmalarda bulundu. 1994 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belağatı okutmanlığı görevine atandı. 1999 yılında "Mütercim Âsım ve Kâmus Tercümesi (Hadis İlimleri Yönünden Değerlendirme)" isimli tezi ile yüksek lisansını tamamladı. "Mütercim Âsım ve Eserleri" isimli yayımlanmış bir kitabı, "Hz. Peygamber'in Müezzini Bilal-i Habeşi" isimli bir tercümesi ve "Arapça Sarf-Nahiv Ders Notları" gibi henüz yayımlanmamış çalışmaları bulunmaktadır. Halen Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki görevini sürdürmektedir.

96610

N u m a n Y a z ı c ı

Arapça - Türkçe / Türkçe - Arapça

Atasözleri ve Deyimler

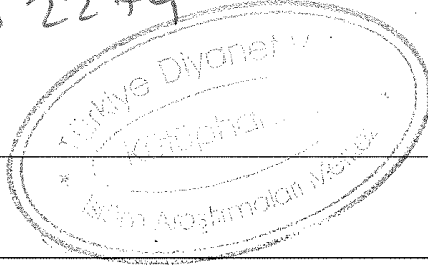
- Meseller / Atasözleri İle İlgili Kavramlar ve Tanımları, Kelimelerin Anlamları.
- Mesellerin / Atasözlerinin Menşe'leri / Hikayeleri, Kullanıldıkları Yerler, Türkçe Karşılıkları / Benzerleri.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	96610
Tas. No:	398.9 YAZI A

İstanbul 2003

D 2274

KARŞILAŞTIRMALI ATASÖZLERİ BAĞLAMINDA TÜRK DÜNYASI ATASÖZLERİNDE SOSYO-KÜLTÜREL SÜREKLİLİK VE DEĞİŞME ÜZERİNE TESPİTLER

Özkul ÇOBANOĞLU*

Özet: Bu çalışmada Türk Dünyası atasözlerindeki sosyo-kültürel değişimler ve süreklilikler karşılaştırmalı atasözleri bağlamında ele alınmaktadır. Tarihi ve güncel bağamlarından derlenen atasözleri gösterdikleri dilbilimsel ve halkbilimsel özelliklerine göre tasnif ve tahlil edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Türk atasözleri, karşılaştırmalı atasözleri, atasözü, karşılaştırmalı Türk dünyası folkloru, Türk dünyasında sosyo-kültürel değişme.

Summary: This article deals with socio-cultural continuity and changes in the proverbs of the Turkic world, in the context of comparative proverb studies. The proverbs which are collected from the historical and contemporary socio-cultural contexts are classified and analyzed, according to their linguistic and folkloristic aspects.

Key words: Turkish proverbs, comparative proverb studies, proverb, comparative Turkic folklore, socio-cultural continuity and changes in the Turkic world.

Hacimlerinin küçüklüğü ve metinlerinin diğer sözlü edebiyat metinleriyle kıyaslandığında göreceli olarak daha yavaş değişebilirliği nedenleriyle olsa gerek, farklı milletlerin atasözlerinin kıyaslanması esasına dayanan, karşılaştırmalı atasözleri araştırmaları binlerce yıllık geçmişiyle en eski mukayeseli folklor araştırma alanıdır denilebilir¹. Folkloristik disiplinin henüz oluşmadığı bu dönemlerde kültürel farklılık ve benzerliklerin ortaya konulmasını amaçlayan bu tür öncül çalışmalar, disiplinin teşekkülünden sonra Archer Taylor'un (1931) ve Wolfrang Mieder'in (1993) çalışmalarında verilen detaylı bilgilerden bir dönem yaygın olarak ele alınmasından sonra, geçen yüzyılın ortalarına doğru eski hızını kaybetme eğilimine girdiği anlaşılmaktadır².

Son yıllarda, Avrupa'da birbirini takip eden (Gheorghe 1986, Grigas 1987, Kuusi 1985, Paczolay 1987, Paczolay 1997) gibi çalışmalar ile karşılaştırmalı atasözleri araştırmalarının tekrar yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bilimsel araştırmalarda belli tür, tema, yöntem ve paradigmaların belli dönemlerde daha yoğun olarak çalışılması öteden beri bilinen yaygın bir davranış kalıbıdır. Nitekim, Avrupa'da son zamanlarda yoğunlaşan karşılaştırmalı atasözleri araştırmalarının Dan Ben Amos'un (1998: 461) son derece açık bir biçimde vurguladığı gibi "Avrupa Ekonomik Top-

* Doç.Dr., Hacettepe Üniversitesi.

¹ Karşılaştırmalı atasözleri araştırmalarının bilinen en eski örneği Milattan önce 1000 yıllarında Mezopotamya'da kil tabletler üzerine mukayeseli olarak yazılmış olan Sümer-Akad ve Hitit-Akad atasözleridir. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. (Lambert 1960).

² Söz konusu çalışmaların tenkidi bir tanıtımı ve sistematikleriyle ilgili daha fazla bilgi için bkz. (Ben Amos 1998).

TÜRK DÜNYASININ ATASÖZLERİ

PROF. DR. NEZAT GÖZAYDIN

Atasözleri konusunda gerek Türkiye Türkçesinde, gerek diğer Türk kökenli lehçe ve ağızlarda günümüze kadar bir hayli çalışmanın yapıldığını, bibliyografyalara baktığımız zaman ko.ayca görebilmekteyiz. Yüzlerce kitap ve yazının gün ışığına kavuşması sonunda halk kültürümüzün bu eşsiz hazinesi, insanlığın tümüne yol gösterici görevini en iyi biçimde yapmıştır ve yapmaktadır da... Bütün milletlerin hayatında çok önemli bir rol oynayan deyimlerle birlikte atasözlerinin gelecek kuşakların daha iyi yaşamalarını sağlaması bakımından örnek alınacak ibret derslerini, öğütleri sergilediğini de biliyoruz.

Türkçe kökenli lehçelerde mevcut bulunan yüzlerce atasözü birbirleriyle karşılaştırıldığında aralarındaki benzerliği veya farklılığı ortaya koymaktadır. Ancak bugün Atlantik Okyanusu'ndan Sibirya içlerine kadar uzanan geniş coğrafya içerisinde yaşayan çeşitli Türk kökenli toplulukların hemen hemen aynı düşünceler etrafında toplandıklarını, yaşattıkları atasözlerinden hemen anlayabiliyoruz. Ne yazık ki, bu tür karşılaştırmaların henüz üniversitelerimizde "karşılaştırmalı edebiyat", "edebiyat sosyolojisi", "karşılaştırmalı kültürel iletişim" vb. dersler tam anlamıyla yerleşmediği, okutulmadığı veya işlenmediği için, ortaya çıkaracağı eşsiz güzelliklerden ve oluşturacağı kuvvetli bağlardan mahrum kalmaktayız. Biraz aşağıda vereceğim örneklerde de görüleceği gibi, çok değişik coğrafyalarda oturan Türk kökenli toplulukların atalarından miras aldıkları sözlerin bu toplulukları birbirine nasıl bağladığı, inkâr edilemeyecek bir biçimde gözler önünde durmaktadır. Türkiye'deki Türkologlar veya diğer bilimlerden bu konuya eğilenler bu tür karşılaştırmalı atasözleri konusunda da pek fazla bir şey meydana çıkarmamışlardır. Ancak yurt dışında yetişen bazı araştırmacıların hem hacim, hem de konuyu ele alış bakımından çok güzel ve sağlam eserler verdiğini de belirtmeden geçmemiz gerekiyor. İşte bu tür eserlerin başında gelmesi gereken bir eser, şu anda elimizde... Köklü Almanya Türkoloji geleneği içerisinde çalışmalarını sürdüren Uwe Bläsing, böyle bir kitabı birkaç yıl önce ortaya koymuş ve bizim söylediklerimizin ne kadar geçerli olduğunu da bu kitabı ile

Prof. Dr. Nevzat Gözaydın

709

kanıtlamıştı. *Tschuwaschische Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten* başlığını taşıyan kitabı (Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 1994, 849 s.) bu konuda yazılmış en iyi baş ucu kitaplarından biri olarak Türkoloji dünyasının daha iyi aydınlatılmasına katkı sağlamaktadır.

Uwe Bläsing kitabının hemen giriş bölümünde ana çizgilerle Çuvaşlar hakkında bilgi verdikten sonra, daha önceden yayımlanmış Çuvaşça atasözleri kitapları üzerinde durmakta, atasözü kavramını açıklamakta, Türkler arasında atasözü kavramının ne olduğunu araştırmakta ve çalışmanın bilgisayar ortamında nasıl yapıldığını anlatmaktadır. Çeşitli varyantların ve eş anlamlıların kısaca sergilendiği bu bölümden sonra transkripsiyon işaretleri konusunda bilgi veren yazar, daha sonra Çuvaşça kelimeleri anahtar kelime olarak almış ve bunları alfabetik olarak sıralayarak mevcut bulunan bütün atasözlerini alt alta dizmiştir.

Burada okuyucularımıza daha geniş bilgi aktarabilmek için hemen ilk sayfada karşımıza çıkan bir atasözünün nasıl işlendiğini göstermek istiyorum. Türkiye Türkçesinde "ağlamayan çocuğa meme vermezler" olarak bildiğimiz atasözü değişik kaynaklardan derlendiğine göre aşağıdaki biçimlere girmektedir:

Çuv : Aça makârmasâr, amâşê iltmest.

Çuv : Makârman / Yëmen açana çëçë pamaşşë.

Gag. : Aalamayan uşaa memä vermäzlär.

Tkm. : Aylamadiq / Emgenmedik oylana emğek yoq.

Krm. : Aylamayan balaya ämçäk bärmäylär / bärmäzlär.

Kmk. : Yilamayan yaşya emçek bermey.

Tat. : Yilamayan / Ğilamayan balaya imçäk birmiylär.

Kar. : Yilaman bala emçek beril'mez.

Kkp. : Žilamayan balaya emšek qayda.

Kzk. : Žilamayan balaya emšek bermeydi.

Krg. : İylabayan balaya emçek žoq.

Krb. : Ğilamayan ğaşxa anasî emçek salmaz.

Ancak, eski “dilci”lerin *şilebezi* yazımı bir türlü yaygınlaşmamıştır. Açık ve sağlam bir kurala dayanan bir yazım biçimi olmadığı için...

Yazım kurallarının dilin gramer yapısına dayanması gerekir. Dilin gramerine uyan yazım kurallarının yerleşmesi kolaydır. Buna karşılık dilin yapısına ters düşen kuralların yaygınlık kazanması beklenemez.

Eski “dilci”lerin *şilebezi* yazımı gibi.

Bu yazım biçiminin dayanağından habersiz kalan yazarlar, *Buldan bezi*, *Trabzon bezi* biçimlerini kullandılar. *Buldan bezi* yerine *buldanbezi*, *Trabzon bezi* yerine *trabzonbezi* yazımına bu güne değin rastlamadım.

Bu yazım biçiminin hiç olmazsa Şile’de kullanılması beklenmez miydi?

Hürriyet gazetesinin 25.7.1986 tarihli sayısında Şile Belediye Başkanlığının bir duyurusu çıkmıştı. Bu duyuruda Şile’de üretilen bez, *Şile bezi* olarak yazılmıştı. Demek Şileliler bile *şilebezi* yazımını benimsememişlerdi. Bu yazımda bu bezin dokunduğu yere verilen Şile adının yok olması dolayısıyla...

Haklı olarak...

Türk Dili, cilt: LV / sayı: 438 (Haziran-1988)

Ankara, s. 321-328.

MADDE YATIRILMADIKTAN
SÜPRA HİT Kİ BAKIMAN

30 MAYIS 1988

ATA SÖZÜ TERİMİ, KAYNAĞI VE İMLASI

Doç. DR. HAMZA ZÜLFİKAR

Büyüklerimiz, bir ata sözü söyleyecek olsalardı, önce “Atalar hiç bir şeyi kepeğinde komamışlar” diye söze başlardı. Bununla bir meseleyi aydınlatan, gerçeği ortaya çıkarmaya yarayan hazır bir sözün, bir hikmetin bulunduğunu belirtmek ister ve o anda üzerinde konuştukları konuyu doğrulayan dört dörtlük bir ata sözüyle düşüncelerini pekiştirirlerdi.

Çok iyi hatırlıyorum, onlar, az konuşur, uygun bir ata sözü ile yetinir, sonucu veya değerlendirmeyi dinleyenlere bırakırlardı. “Çok söyleme arsız olur, aç saklama hırsız olur”, “Her gelen sel, kütük getirmez”, “Hastalık girende han kapısı, çıkanda iğne deliği”, “Sofu soğan yemez, eline geçse, kabuğunu komaz”, “El eli yıkar, el de yüzü” gibi Doğu Anadolu’nun bu tür birbirinden güzel, anlamlı, doğruluğu temsil eden, her biri iki ağırlıklı, birbirini tartan ata sözlerinin hemen her gün birkaçını duyar, aklımda tutmaya çalışırdım. Ancak bu anlamlı, hikmet dolu sözler o zamanlar ne ad verildiğini doğrusu hiç düşünmemiştim. Şimdi yaşlılara bu soruyu sorduğumda —tam bir cevap olmakla birlikte— buna *büyükler sözü* dendiğini söylemekle yetinmektedirler.

Ata sözü veya *atalar sözü* kelimesinin dilimizde ne zamandan beri kullanıldığı, bu terime başka ne gibi adlar verildiği, halkın bu kavramı hangi kelimelerle karşıladığını araştırırken önce temel kaynaklardan olan *Derleme Sözlüğü*¹ ile *Tarama Sözlüğü*² ne bakmak gerekti.

Halk dilinde kullanılan kelimelerin içinde toplandığı *Derleme Sözlüğü*’nde *ata sözü* veya *atalar sözü* kelimelerine ne yazık ki yer verilmemiştir. Anlaşılan bu kelimeler yazı dilinde kullanıldığı için sözlüğe alınmamış. İlk anda bu durum doğal karşılanırsa da, incelemekte olduğumuz böyle bir sözün halk arasında kullanılıp kullanılmadığı veya nerelerde söylendiği soruları cevapsız kalmaktadır.

Yabancı, Türkçe ayırımı yapmadan halkın bölgelere göre kullandığı bütün kelimeler tespit edilip sözlüğe alınmış olsaydı, bu tür çalışmalara da kaynaklık eder ve eserin değeri bir kat daha artardı. Aslında *Derleme Sözlüğü*’nün eksikleri değindiğimiz konuyla bitmez. 50 yıla varan bir çalışmanın ürünü olarak or-

¹ *Derleme Sözlüğü*, I-XI. c. Türk Dil Kurumu yayını, Ankara, 1963-1979

² *Tarama Sözlüğü*, I-VI. c. Türk Dil Kurumu yayını, Ankara, 1963-1972

EDEBİYATIMIZDA ATASÖZLERİ

1

DEHRİ DİLÇİN

2. baskı

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi Yavuz ARGIT Bölümü	
Dem.No.	119351
Tes.No.	398.9 DİL-E

ANKARA, 2000

etkileriyle değişimlebileceği gibi, aşağıdan yukarı küçük toplulu ve grup değişimleri yoluyla da etkilenebilir.

Önerme 9: Yukardan aşağı geniş kapsamlı toplumsal yapı değişimleri ancak merkezî bir planlama örgütünün bulunduğu ülkelerde ve siyasal iktidarın desteğiyle gerçekleştirilebilir.

Önerme 10: Aşağıdan yukarı gelen değişim etkileri ancak yerel düzeyde halkla çalışarak gerçekleştirilebilir.

Önerme 11: Yerel düzeydeki etkinlikler, ancak yerel çelişkilerin belirlenmesiyle, bu çelişkilerin çözümü için değişiklik yaratmaya yönelebilirler.

Önerme 12: Yerel değişiklikler, uzun vadede, toplumun tüm değişim ve gelişim yönlerine aykırı olamazlar.

Önerme 13: En güçlü ve devamlı değişim yerel güçlerin sorun çözme yeteneklerinin artırılmasıyla sağlanır.

Önerme 14: Yerel öğelerin, yerel sorunları çözme yetenekleri örüntüleşme ve eğitim ile artırılır.

Önerme 15: Yerel değişimler, birbirlerine paralel oldukları oranda toplumsal değişmeye yol açarlar.

MADEN YATIRIM VE
KURULUŞU
26 OCAK 1991

26 OCAK 1991

Genel Kurul
Kuşçuhöyük Mevralar

Hacettepe Sosyal ve Beşeri

Bilimler Dergisi, c. I/2, Ekim-1969,
s. 169-181. Ankara.

Türk Dilinde Atalar Sözü

(Kelime, kavram, bibliyografya, örnekler)

Dr. Şükrü Elçin*

Kelime:

Eski Türkçe'de Gök Türk anıtlarında¹ Uygurlar'dan kalma eserlerde² XI. yüzyılda Karahanlılar devrinde Doğu Türk ilinde³ "söz, haber, mesaj, nutuk, şöret, şey" anlamlarına gelen ve (sa-) fiilinden türemiş "sab-sav" kelimesi, XIV. yüzyılda da İslâm tesirindeki Kıpçak sahasında görülüyor.⁴

Bu gün yalnız Çuvaşça'da "Çap" şekli ve sesi ile "şân, şöret" kavramlarına ad olan kelime⁵ Gök Türkçe'de "öğüt" fikri ile genişlemiş,⁶ Turfan metinlerinde açıkça "atalar sözü" için kullanılmıştır.⁷ Gök Türklerde ve hatta daha önceki devirlerde aynı anlamı geldiği muhakkak olan

* Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Profesörü

- (1) Hüseyin Namık Orkun, **Eski Türk Yazıtları I**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936 s.22. Talât Tekin, **A Grammar of Orkhon Turkic** Indiana University Publications, 1968, ss. 365-366.
- (2) W. Bang ve G. R. Rahmeti, **Oğuz Kağan Destanı**, İstanbul, 1936, Burhaneddin Basımevi, ss. 43-44.
2/1) H. Namık Orkun, **Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesinin Uygurcası**, İstanbul, 1940, Alaâddin Kırıl Basımevi, ss. 15-7, 61-3, 76-2.
2/2) W. Radloff, **Versuch Eines Wörterbuches Der Türk-Dialecte**, C. IV, 1964, s. 424.
2/3) A. Von Gabain, **Altürkische Grammatik**, Leipzig, 1950, s. 333.
2/4) Ahmet Caferoğlu, **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul, 1968, Edebiyat Fakültesi Basımevi, s. 192.
- (3) Mahmud Kâşgarlı, **Divanü Lügat-it Türk**, Besim Atalay, Çev. Ankara, 1939-1941, Alaâddin Kırıl Basımevi, C. I, ss. 326-23, s. 409 -5; C. II, ss. 20 -6; C. III, ss. 154 - 13, 154-17, 154-18, 154-19, 154-20; ss. 441-20; 441-21.
Besim Atalay, **Divanü Lügat-it Türk Dizinini** A. Kırıl Basımevi, Ankara, 1943, ss. 498-499.
- (4) Abû Hayyân, **Kitâb-al idrâk li Lisan al Atrâk**, Ahmet Caferoğlu yayını, İstanbul, Evkaf Matbaası, s. 88.
- (5) Paasonen, **Çuvaş Sözlüğü**, İstanbul, 1950, İbrahim Horoz Basımevi, s. 11.
- (6) H. N. Orkun, **Eski Türk Yazıtları**.
- (7) Reşid Rahmeti, **Türkische Turfan-Texte VII**; Abh. PA, phil-hist. KL. 12. Berlin, 1936, s. 53. vd., s. 78 vd; bak. Eski Türk Şiiri. Ankara, 1965, Türk Tarih Kurumu Basımevi, ss. 272-273.

5846 sayılı kanuna göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları
Türk Dil Kurumuna aittir.

Uluslararası Türk Dil Kurultayı (5: 2004: Ankara)

V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı, 2004, - Ankara : Türk Dil Kurumu, 2004.

1. c.; 24 cm- (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 855/I)

ISBN 975-16-1758-8

1. Türk Dili, Toplantılar 1. k. a.

410.6

ISBN: 975-16-1758-8

Baskı sayısı: 2000

Baskı: Sistem Ofset, Ankara

ATASÖZLERİNİN YAPI VE İŞLEYİŞ BİÇİMLERİNE İLİŞKİN BİR ÖRNEKLEME MODELİ

Doç. Dr. Şerif Ali BOZKAPLAN*

Dünden bugüne uzanan bir köprüdür atasözleri.... Geçmişin habercisidir atasözleri...Bir nevi mazinin tasviridir atasözleri...Dün ile bugün arasında kopmaz bir bağıdır atasözleri...

Bizi böyle sağlam bir şekilde köklerimizle ilgilendiren atasözleri nasıl şekillenmiş ? Bugüne hangi özelliklerini koruyarak gelmiş , hangi unsurlarıyla vurguyu ve etkiyi sağlıyor ? Bu ve benzer açılardan son derece değerli olan bu kültür hazinemize yeni pencereler açmayı, yeni bakış açıları kazandırmayı hedefledik bu tebliğde.

Atasözünün tanımıyla işe başlamak gerekirse ; Ömer Asım Aksoy , atasözünü : “Atalarımızın , uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsöz.” şeklinde tanımlamıştır.¹

Gerçekten de atasözleri uzun bir denemenin ürünüdür, adeta genel bir kural gibi anlaşılır, bilgece görüş ve düşünceler içerir , adeta düsturlaşmış ve kalıplaşmış ama aynı zamanda herkesçe benimsenmiş özlü sözlerdir.

Eskiliği binlerce yıl geriye giden dilimizin buna bağlı olarak atasözleri de yazılı edebiyatımızın en eski ürünlerinde karşımıza çıkmaktadır. Orhun abidelerinden başlamak üzere Türk Dili'nin adeta yapı taşları olan Divanu Lügati't-Türk , Kutadgu Bilig gibi eserlerinde atasözlerine rastlamaktayız. Mesela , Kültüğün kitabesinin Güney cephesinin 8.satırında , “ *Türük bodan tokurkak sen; açsık tosık ömez sen bir todsar açsık ömez sen* ”. “ Ey Türk halkı , sen (çok) tok gözlüstün ; acıkacağını doyacağını düşünmezsin, bir doysan (bir daha) acıkacağını düşünmezsin.” şeklindeki cümle Türkiye Türkçesindeki “ Aç doymam , tok acıkmam sanır” ın ilk versiyonu sayılabilir.² O günden bugüne belirli bir ölçüde değişmek üzere bu sözlerin tarihi seyrini izleyebilmekteyiz.Hemen belirtmek gerekir ki bu sözlerin değişmesi büyük ölçüde eklerde meydana gelmiştir; daha az olarak da kelimelerde. Yani eklerin uğradıkları ses ve şekil değişikliklerini her atasözünde görmemize rağmen , asıl unsurlar içinde sayılabilecek olan kelimelerde görülen değişiklikler daha azdır. Demek ki atasözlerinin değiştirilebilir unsurlarından biri -

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

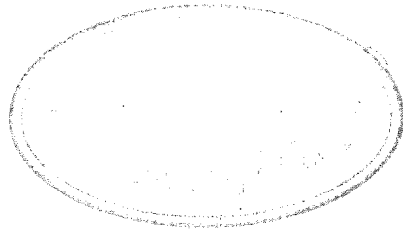
¹ Ömer Asım Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İnkılap Kitabevi, C.I. s.37, İstanbul 1993

² Talat Tekin , Orhun Yazıtları , Simurg , s.20, İstanbul , 1995

54.513-552

KAYNAKÇA

- ALTINTAŞ Ahmet, Çanakkale İngiliz Orduları Başkomutanı Ian Hamilton'un Çanakkale Savaşları Raporu, Çanakkale, 1999.
- ATAY Falih Rifkî, Çankaya, İstanbul, 1998.
- BELLEMARE Pierre, Die Welt Gazetesi Pazar Eki, No: 50, Nisan 1998.
- Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, V.Cilt, III.Kitap, Çanakkale Cephesi Harekâtı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1980.
- Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları, Baha Matbaası, İstanbul, 1975.
- Fenomen Dergisi, Mayıs-1996.
- GENÇCAN Mehmet İhsan, Çanakkale Savaşları ve Menkıbeler, İstanbul, 1994.
- GÜZEL Abdurrahman, Türk Edebiyatında Çanakkale Zaferi, Çanakkale, 1996.
- Diyanet Aylık Dergisi, Mart-1998.
- İĞDEMİR Uluğ, Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, TTK Basımevi, Ankara, 1990.
- KARAKAFA Neriman. Çanakkale Savaşlarından Menkıbeler, Çanakkale Zaferinin 83. Yılı (Çanakkale'den Cumhuriyetimizin 75. Yılına), Selçuk İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü.
- OGLANDER Aspinall, Military Operations: Gallipoli, vol. II, (Çanakkale-Gelibolu Askeri Harekâtı, cilt:2), (İngiliz Resmi Tarihi).
- PHIPPS Jack, Gallipoli The Impossible(Çanakkale Geçilmez).
- Popüler Tarih Dergisi, Haziran-2000, sayı:1.
- STEEL Nigel, HART Peter, Gelibolu Yenilginin Destanı, Çev: Mehmet HARMANCI, II. Baskı, İstanbul, 1997.
- TUNCOKU A. Mete, Anzakların Kaleminden Mehmetçik, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997.

17. YÜZYILA AİT BİR TÜRK ATASÖZÜ KOLEKSİYONU**

Heidi STEIN*

Çeviren: Volkan COŞKUN**

ÖZET

1612 yılında yazılmış olan Hieronimus Megiser'in Institutionum linguae turcicae IV adlı Türk dil bilgisi kitabı 17. yüzyıla ait 220 atasözünü ihtiva etmektedir. Bu çalışma, o döneme ait atasözlerini tanıtmak bakımından son derece önemlidir. Ayrıca çalışma, 16 ve 17. yüzyıllara ait ses bilgisi hakkında önemli bilgiler içermektedir. Alman bilim adamı Dr. Heidi Stein'in hazırladığı bu makalede; Megiser'in çalışması, konuyla yakından ilgili sekiz farklı eserle karşılaştırılmıştır. Çeşitli yorumların da yapıldığı makale, dil ve folklor unsurları bakımından son derece ilginçtir.

ABSTRACT

The turkish grammar book which is called Institutionum lingua turcicae IV by Hieronymus Megiser in 1672 consists of 220 proverbs which belonged to the 17 th. century. This study is very important from the viewpoint of to present proverbs of those days. In addition to this, it contains the important knowledge about phonetic. In this article prepared by German scientist Dr. Heidi Stein, Megiser's study has been compared with eight different works written in this field. The article in which various comments take place is very interesting in terms of factors of language and folklore.

1612 yılında Leipzig'te basılan Hieronymus Megiser'in Institutionum linguae turcicae IV adlı ünlü Türk dil bilgisi kitabı, sık sık sözü edilen 220 atasözünü ihtiva etmektedir. Böyle bir kaynağın olması, dil tarihi ve atasözleri araştırmaları bakımından son derece önemlidir.

Eser, dil tarihi araştırmalarına iyi bir zemin teşkil etmektedir. Eserdeki Türkçe bir metnin, Arap harfleri yerine, Lâtin menşeli transkripsiyon harfleriyle yazılması, tarihî ses bilgisi araştırmaları için çok büyük bir önem taşımaktadır. Ayrıca; eserde, sunî ve konuşma diline uzak atasözlerine rastlanmamaktadır. Söz konusu atasözleri daha çok halkın konuştuğu dili yansıtmaktadır.

Koleksiyonlar, Türk atasözleri araştırmacılığında, tarihî katkılarda bulundukları için ayrı birer öneme sahiptir. 19. yüzyıldan beri kayda değer sayıda Türk atasözleri koleksiyonları mevcuttur. Önceki yüzyıllarda bu koleksiyon merakı daha azdı. Özellikle; 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar olan

* Heidi Stein "Eine türkische Sprichsammlung des 17. Jahrhunderts", Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung. Tomus XXXVIII (1-2); 55-104, Leipzig 1984.

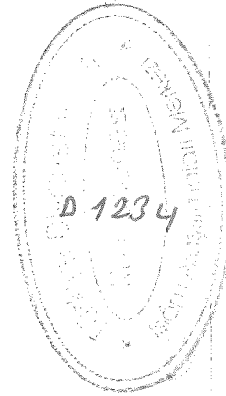
** Yrd.Doç.Dr.Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü.

Çobanoğlu, Murat. Saraç İbrahim. 1982 yılında, Yıldırım Erdener tarafından kaydedilen hikaye.
 Evin, Ahmet. The Origne and Development of the Turkish Novel. Minneapolis, 1983.
 Gaiser, Julia Haig. *Digressions in The İlliad and Odisey*. Harward Studies in Classical Philology. 1969. 73; 1-45.
 Georges Robert. *Do Narrators Really Digress? Western Folklore*. 1983, 40; 245-252.
 Gerth, Hans-C. Wright Mills. *Character and Social Structure*. New York, 1983.
 Günay, Umay. *Elazığ Masalları*. Ankara, 1975. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
 Türkmen, Fikret. *Aşık Garip Hikayesi*. Ankara 1974.

Kosova, Maria. *The Cathogory of the Narrator in the Structure of Folklore Genres*. *Fabula*. 1981. 220 302-306.
 Loomis, R.S-Loomis L.H. *Medieval Romance*. New York, 1974.
 Madaralı, Fikret. *Top patladı Oruç Bozuldu*. İstanbul 1974.
 Mahir, Behçet. *Köroğlu Destanı*. Derleyenler: Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın, Muhan Bali, Ankara. 1973.
 Olca, S.A. - Ercilasun A.B.-Aslan E.. *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*. Ankara 1976.
 Pichard, Michael. *Le Roman de Calimaque et de Chrysorrhoe*. Paris 1956. 4; 31-44.

HALKIN ATASÖZLERİNİ TARİFİ VEYA ATASÖZLERİ ÜZERİNE SÖYLENMIŞ ATASÖZLERİ*

İLHAN BAŞGÖZ

1960'lı yıllarda, en yüksek dereceye ulaştıktan sonra, genel olarak folklorun, özel olarak da atasözü gibi, bilmece gibi, oyun gibi folklor türlerinin tarifine ilgi çok azaldı. Başka folklor modalarında olduğu gibi, tarif konusunda çalışan folklorcular, diyelim atasözlerinin tarif edilmezliği gibi eski sorulara yeni karşılıklar önerdiler (Dundes 1975; 96). Yeni tarif önerileri de yeni sorunlar ortaya çıkarmakla kalmadı, bunlardan bir kısmını da karşılıksız bıraktı.. Ama bu çabalar bizim folklor anlayışımızı geliştirdi, bize yeni ufuklar açtı. Konuda önemli yayınlar olduğu halde, bugün, öğrencilerimize folklorun bile eksiksiz bir tarifini veremiyoruz. Güçlük, çalışmaların eksikliğinden çok, tarif ilkesinin niteliğinden kaynaklanıyor. Bir şeyin, bir kurumun ve bir türün tarifi statik bir formeldür ve bir defa yapılmış artık donup kalıyor. Ama, folklor dehşetli dinamik bir olgudur, bu karakterini korumak için insan toplulukları içinde her zaman, deviniyor ve değişiyor. Bundan başka, bizim folklor hakkındaki anlayışımız da, analitik yorumlarımız da değişiyor. Söz gelimi, bilmecelerin ve atasözlerinin yapısı, biçimi, ve sembolleri hakkındaki yeni yorumlara dayanan anlayışımız yeni tarifleri gerektiriyor. Bir felsefe ve mantık sorunu olan tarifi ne demek olduğu, yani tarifi hakkında folklorcu olmayanların görüşünü buraya almanın faydası var. "Tarif" diyor John W. Miller, "keyfidir, isteğe göre değiştirilebilir, ne tümünden doğru ne tümünden yanlıştır, sadece faydalı bir formeldür." (Miller 1960; 40)

Gerçekten de tarif faydalı bir şey olmalı ki, bilim adamları, felsefeciler, beşeri bilimlerle uğraşanlar ve halk, şeyleri, ilkeleri, dil ve folkloru tarif etmişlerdir. Arap dillileri daha 5 inci yüzyılda, atasözlerini, bilmeceleri, yanıltmacaları, ve masalları tarif etmeyi denemişlerdir. (El Thirmidy. 19). Ve dünyanın her tarafında halklar bilmecelere, atasözlerine, türküllere tarifler ileri sürmüşlerdir. Folklorcular, halkın tariflerinin ve eleştirilerinin ve verdiği bilgilerin, folklor çalışmalarında önemini tanıdıkları halde (Dundes 1966; 508), diyelim atasözleri için halkın tarifini gösteren materyali bir araya toplamışlar ve halkın tarifinden neler öğreneceğimiz üzerinde durmamışlardır.

Atasözlerinin, Deyimlerin Dîvan Şiirimize Yansıması ve Bilinmeyen Bir Osmanlı Yâdigârı "Armağan"

Atasözleri, eskiden sav, mesel (çokluğu emsâl), darb-ı mesel (çokluğu durûb-ı emsâl), tâbir diye adlandırılan konuşma dilinde, manzum, mensur yazı dilinde yaşayan hikmet dolu, nasihat dolu, eğitici, öğretici özelliklere sâhip veciz sözlerdir.

Deyimler ise, yine konuşma dilinde, manzum ve mensur yazılarda sıkça rastladığımız, çoğunlukla, birkaç kelime veya bir kısa cümle ile teşbih, istiâre, mecâz, kinâye sanatları kullanılarak bir merâmı anlatan, bir hadiseyi tasvir eden sözlerdir. Atasözlerinden ayrılan tek özelliği deyimlerin hüküm ihtiva etmemesidir. Her ikisinin de eğitici, öğretici, yol gösterici özelliklere sahip olmaları, derlenen eserlerde, birarada zikredilmelerini sağlamış, çok kez hangisinin atasözü, hangisinin deyim olduğu ayırtedilememiş, daha doğrusu böyle bir ayırım düşünülmemiştir. Son olarak bu sahada geniş bir araştırma yapan Ö. Asım Aksoy, derlediği atasözü ve deyimleri bir birinden ayırmış iki cilt halinde yayımladığı eserinin -1. cildinde 2667 atasözüne, 2. cildinde ise 6309 deyime yer vermiştir.¹

Atasözlerinin başlangıcı, ilk yazılı edebiyat ürünümüz sayılan Orhun Yazıtları'na dayanmaktadır. Bu âbidelerde "ağaç yaş iken eğilir" anlamında bir atasözü vardır.² XI. yüzyılda yazılan Divân-ı Lugat'ı Türk'te 291 atasözü bulunmaktadır. Yine aynı asırda yazılan, Kutadgu Bilig, bir asır sonra yazılan Atebetü'l-Hakâyık'ta, XIII. XIV. yüzyıllarda yaşayan Yunus Emre, Gülşehri, Âşık Paşa'nın eserlerinde

atasözü ve deyim ihtiva eden beyitlere rastlanmaktadır. XV. yüzyıldan itibaren, devletin sınırlarının genişlemesi, kültür hayatının daha da gelişmesine sebep olmuş yüzlerce Dîvân şâiri yetişmiştir. Bu şâirlerin hemen hemen hepsi, şiirlerinde millî kültürümüzün bir parçası sayılan atasözü ve deyimleri sıkça kullanmışlardır.

Tezkirelerden yaptığımız tespitlere göre Latîfi, Sâfâyî'yi tanıtırken "Osmanlı şâirleri arasında atasözü ve deyimleri şiirde kullanma geleneği onunla başlamış, Necâtî Beğ'de doruğa ulaşmıştır"³ der. Necâtî'yi tanıtırken de "Atasözü ve deyimlerle örülü şiir söylemede tek ve bu tarzda yaratıcı, söz üslubunda mücid ve yeni şeyler bulan biridir. Şiirde nüktedanlığı, atasözü ve deyimlerle örülü şiir söylemedeki ustalığıyla ona Osmanlı ülkesinin Firdevsî-i Tûsî'si ve şâirler sultanı denmiştir"⁴ diyerek Dîvân Şiirimizde atasözü ve deyimlerin kullanılışına bir sınır getirmiştir. Latîfi, atasözleri ve deyimleri kullanılan başka şâirleri de Necâtî'yle karşılaştırır. Mesela bunlardan biri "Necâtî'ye denktir, şiirlerinde atasözü ve deyimleri kafiye yapmıştır" diye tanıttığı Tâliî'dir⁵. Sehî Beğ de Tâliî için "Necâtî'ye denktir, şiirlerinde atasözü ve deyimleri kafiye yapmıştır"⁶ der. Sadrî'yi anlatırken de "şiiri atasözü ve deyimlerle örülüdür"⁷ der. Hasan Çelebi de Riyâzî⁸ ve Güvâhî⁹'yi anlatırken atasözlerini, ustalıkla kullandıklarına temas eder. XV ve XVI. yüzyıllardaki bu kullanım XVII. ve XVIII.

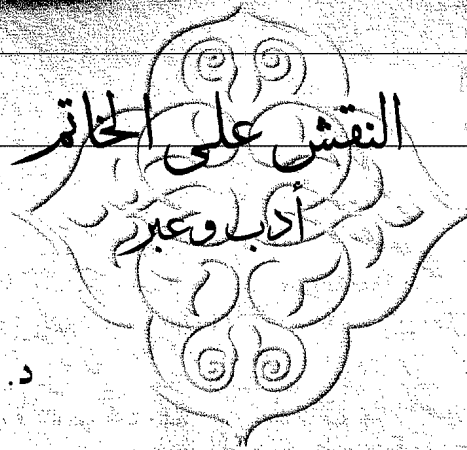
yüzyıllarda gelişerek devam etmiştir. Nâbî, Sâbit, Râgıp Paşa, Sünbülzâde Vehbî, Sürûrî, Vâsıf, Fâzıl, Şeyh Gâlib, İzzet Monla, Yenişehirli Avnî, Şinâsî, Ziyâ Paşa şiirlerinde atasözü ve deyimleri çokça kullanılan şâirlerimizdendir.

Dîvân Şiirinin, başta mesnevi olmak üzere hemen hemen bütün nazım şekillerinde örneklerine rastladığımız atasözü ve deyimler, XV. yüzyıldan itibaren bir araya toplanarak müştakil eserler vücudunda getirilmiştir. Osmanlı döneminde yazılmış bulunan bu tür eserlerin sayısı, metin tespiti ve incelemesini yaptığımız *Armağan*'la birlikte yedi tanedir. Kronolojik sırayla bu eserler şunlardır:

1-"Pendnâme-i Güvâhî"¹⁰:XV. yüzyıl Dîvân Şâirlerimizden Güvâhî'nin Feridüddin-i Attâr'ın Pendnâmesini örnek alarak yazdığı ve Mehmet Hengirmen tarafından incelenmesi yapılarak yayınlanan bu eserde,¹¹ atasözü ve deyim ihtiva eden 450 beyit bulunmaktadır.

2-"Manzum ve Musavver Durûb-ı Emsâl"¹²: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan 16. yüzyıla ait, müellifi belli olmayan bu eserde 267 atasözü ve deyim ve bu atasözü ve deyimleri ihtiva eden, müellifi tarafından yazılmış 289 beyit bulunmaktadır. Atasözü ve deyimleri tasvireden 29 minyatürün de yer aldığı bu eserin metni Prof. Dr. Günay Kut tarafından tespit edilerek üzerinde mukayeseli bir çalışma yapılmıştır.¹³

3-"Manzûme-i Durûb-ı Emsâl"¹⁴: 17. yüzyıl şâirlerinden Edir-

د. عمر حمدان الكيسي

التعريف بالبحث :

اعتاد الكثيرون في تاريخنا الزاهر على نقش خواتمهم بعبارات غاية في الدقة والاختصار ، تمثل خلاصة تجاربهم في الحياة ، ونقطة اهتمامهم ، وهدفهم الأول .
ورد أن سيدنا عمر بن الخطاب رضي الله عنه كان نقش خاتمه : « كفى بالموت واعظاً يا عمر » .
وحاتم الطائي : « جُدْ تُسُدْ » .
والخليفة العباسي هارون الرشيد : « توكل تُكفْ » .
وإبراهيم النخعي : « نحن بالله وله » .
وأضراب ذلك كثير .
والبحث الذي بين يديك محاولة لجمع هذه النقوش الأدبية الجميلة ، وتصنيفها ، والوقوف عند عبرها ، وتذوق جمالها . ضم البحث بين طياته :

١- تمهيداً .

٢- نماذج متقاة .

٣- أقسام النقوش :

أ- نقوش رسمية .

ب- نقوش للاعتبار .

ج- نقوش طريفة .

د- نقوش مصورة .

هـ- نقوش غزلية .

٤- خصائصها .

* أستاذ مساعد في كلية التربية بجامعة عجمان للعلوم والتكنولوجيا . ولد في مدينة كبيسة بمحافظة الأنبار بالعراق سنة (١٣٧٣هـ-١٩٥٣م) ، وتخرج في كلية الإمام الأعظم في بغداد سنة (١٣٩٨هـ-١٩٧٨م) ، وحصل على درجة الماجستير في اللغة العربية وآدابها من جامعة أم القرى سنة (١٤٠٤هـ-١٩٨٤م) ، والدكتوراه منها أيضاً سنة (١٤٠٨هـ-١٩٨٨م) ، وكانت رسالته تحقيق ودراسة كتاب « الموضح في وجوه القراءات وعللها للإمام ابن أبي مريم (ت بعد : ٥٦٥هـ) » ط .

- 686 -

The ARABIST

Budapest Studies in Arabic, no: 9-10

Budapest-1994, s. 49-62.

Edited by . A. FODOR - A. SHIVTIEL

Proceedings of the Colloquium on

Popular Customs and the Monotheistic

Religions in the Middle East and

North Africa. Budapest, 19-25th September

1993.

IRICA: 25616

18 KASIM 1994

MADUR YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

SOME ASPECTS OF ARABIC PROVERBS

Avihai Shvitiel

Leeds University

1 Introduction

Proverbs have been in use ever since man began to express his thoughts in a legible manner, and has been looking for the simplest way to state a truth based upon daily life and accrued experience, or, as a Dutch proverb says: "Proverbs are the daughters of daily experience". Because of their pithy and witty nature proverbs have been memorized and passed on from generation to generation, both orally and in writing. Hence we find collections of proverbs which had been current among all the civilizations of the ancient world including Egypt, Mesopotamia, Persia, Palestine, Greece and Rome¹. Thus, ancient collections of proverbs, such as the Book of Proverbs and the Book of Ecclesiastes are found in the Old Testament and are ascribed to King Solomon, while the Apocrypha contain the Book of Ecclesiasticus, which is ascribed to Jesus the son of Sirach. Moreover, the thousands of 'scattered' proverbs in general which appear in the ancient and modern literatures, in addition to those used orally by all cultures around the world, prove that they have won a favoured status in the various languages, indicating a high level of rhetoric and eloquence. Furthermore, the didactic message which lies behind the majority of the proverbs makes their impact stronger than any other locutions. Thus, a situation by which unfulfilled hopes, especially those of which the outcome is most disappointing, is more powerfully expressed if it is described by the proverb: 'Hope is a good breakfast but a bad supper'. Equally, taking advantage of the misfortune of someone is better

¹ For a detailed discussion of ancient collections, see, in particular, Hulme 1902: Chapters 2 and 4.

ATASÖZÜ

91-965445

Acaroğlu, Türker.
Türk atasözleri / Türker Acaroğlu. -- 1.
basım. -- Çağaloğlu, İstanbul : İletişim
Yayıncılık, 1992.
132 p. : 21 cm. -- (Cep Üniversitesi)
Includes bibliographical references (p.
130-132).

29 TEMMUZ 1994

12 OCAK 1994

3750 ÖZTOPÇU, K. Modern Uighur proverbs: a
comparative study. *Journal of Turkish Studies*,
13 (1989) pp.123-128

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

3159. *Darb al-matalih-i mashur-i Iran / girdawari az: Gu-
lam Rida Adarli. - Cap 1. - Tihran : Intisarat-i Argawan.
[1989] - 1368 h.s. - 509 S.*
Inhalt: Pers. Märchen. - In arab. Schrift. pers. 31 A 8401

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

1 MART 1994

ATASÖZÜ

- Atasözü

12 OCAK 1994

8763

Türk atasözlerine psikolojik bir yaklaşım. KURT, İhsan. Bil. Uz. Gazi Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989. 210s.
Danışman: Y.Doç.Dr.Tayyip Duman. Özet dili: Tü.

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

18 MAYIS 1995

18.6 OSMANISCHE UND TÜRKETÜRKISCHE LITERATUR

1715. Acaroğlu, M. T.: Türk atasözleri / Türker Acaroğlu. --
1. basım. -- İstanbul : İletişim Yayınları, 1992. -- 132 S. -- (İle-
tişim yayınları : Cep üniversitesi ; 77)
Inhalt: Türkische Sprichwörter. -- Text türk.
ISBN 975-470-230-6

10 E 2979

18 MAYIS 1995

4819. Kıbrıs Türk atasözleri ve deyimleri sözlüğü / hazır-
layan M. Gökçeoğlu. - [S.J.]: Galeri Kültür Yayınları,
[1988]. - 232 S.
Inhalt: Zyperntürk. Sprichwörter u. Redensarten. - Text
türk. 32 A 809

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Darbimesel Atasözü

131 AGUSTOS 1992

el ulum indeksi - Arab, 95.

D.B.5791

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

17 MART 1992

ATASÖZÜ

Ata sözleri. -- [Ankara : Emek Basım-Yayınevi,
1953]
15 p. : 17 cm. -- (Güvercin kitap ; 24 : Seçme yazılar serisi
; 1)
Türkisch
CS: H neg 2-3406

VELET CELEBİ, İZBUDAK 497

Atalar söze / hazırlayan Velet İzbudak. -- İstanbul :
Devlet Basımevi, 1936.
82, 42 p. : facsimile. ; 24 cm.
At head of title: T.D.K.
Facsimile of a ms. (no. 3443 in Fatih Kütüphanesi, İstan-
bul) containing an anonymous collection of Turkish proverbs
compiled in 885 A.H., together with a transliteration and
translation into modern Turkish.
Ottoman Turkish manuscript (facsimile)
İzbudak, Velet, 1869.
PN6305.T3A9 40-24587 neg 2-14404
DLC CLU QY MUU NNC PFULC PU

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

17 MART 1992

- Atasözü

2325 AQUILINA, J. Maltese meteorological and agricultural proverbs. *J. Maltese stud.* no. 1 (1961), pp. 1-80

- Atasözü
Kültür

BADRI, Malik B.

Recall of proverbs as an indicator of
culture orientations: a cross-cultural
study.

American Univ. Beirut Festival book,
1967, pp. 1-18

11 ARALIK 1991

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

88-932448
Micro- Atalar-i sözü, guftâr-i niyâkân : angli va hikam
fiche va iştilâhât-i Âzarbâijânî / tadvîn, Ya'qûb
88/ Quds. -- Châp-i 1. -- Tihân : Intishârât-i
60010 Navid, 1359. -- 25 cm.
v. 1.
Vol. 1 rec'd this month.
Azerbaijani and Persian; romanized record.
(Collection of proverbs and sayings from
Azerbaijan, Iran)

ATASÖZÜ

Şivelerde Ata Sözləri

Doç. Dr. Nûri Yüce

Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi
s.27, sf.263-268 Aralık 1983

11 NISAN 1994

955. Okumuş, Ömer: Türkçe-Farsça atasözleri ve deyim-
ler / Ömer Okumuş. - Erzurum : Atatürk Univ., 1989. -
VIII, 174 S. - (Fen-Edebiyat Fakültesi yayınları ; 101 : Ede-
biyat Kesimi yayınları ; 64 : Doğu Dilleri ve Edebiyatları
Bölümü yayınları ; 15)
Inhalt: Türk. Sprichworte u. Redensarten u. deren pers.
Pendants. - Text türk. u. in arab. Schrift, pers. 31 A 10788

27 MAYIS 1993

17548 ALLEN, A. B. Some Iraqi
proverbs and proverbial phrases. JAOS
75 (1955), pp. 122-125

Bazı Irak atasözleri ve deyim-
leri.

ERZURUM TATILKURUMU
SUNRA GELİN DOKÜMAN

ATASÖZÜ

9146 MAK, D. S. Some Syrian Arabic
proverbs. JAOS 69 (1949), pp. 223-228

Bazı Suriye Arap
Atasözləri

ERZURUM TATILKURUMU
SUNRA GELİN DOKÜMAN

11 OCAK 1994

4820. Kıyafet, Hasan: Hücrede şenlik / Hasan Kıyafet. - 1.
baskı. - İstanbul : Papirus Yayınları, 1989. - 94 S.
Inhalt: Roman. - Text türk. 8 E 8726

4821. Kurt, İhsan: Türk atasözlerine psikolojik bir yakla-
şım / İhsan Kurt. - Ankara, 1991. - 118 S. - (Kültür Ba-

3 kanlığı yayınları ; 1270 : Gençlik ve halk kitapları dizisi ;
56)
Inhalt: Türk. Sprichwörter psychologisch analysiert. - Text
türk. 9 E 7655
ISBN 975-17-0775-7

Atasözü

27 MAYIS 1993

3636 GAM[Z]ATO[V].Rasul. Der Bräutigam zahle mit
Liebe: Spruchweisheiten. Ed.Schubert,O. Berlin:
Morgen, 1988. 145pp. [Tr. from Avar.]

13 1 AGUSTOS 1992

الأمثال الجانية (٢-١) - جمعها وشرحها وقارنها بنظائرها من
الأمثال الفصحى الأستاذ القاضي إسماعيل بن علي الأكوع - بيروت
1984

DARBIMESEL (AFD)

RA-17-17-20

R71 Book of Proverbs and Arabic proverbial works /
Kassis, Riad Aziz. Leiden, 1999
Pagnini, Anna. Middle Eastern Literatures, 5 ii (2002),
pp.199-201 (E)

03 TEM 2007

Behçet Mahir'de Ata Sözləri

ATASÖZÜ

ERZURUM TATILKURUMU
SUNRA GELİN DOKÜMAN

Dr. Ali Bezat Alptekin

12 OCAK 1994

Türk Dünyası Araştırmaları dergisi
s.27, sf.179-205 Aralık 1983